

**กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน :
กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเป็ดไฉน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด**

**The Rehabilitation of Mangrove Areas for Sustainable Development :
A Case Study of Best Practice Model Community at Baan Pred Nai in Trad Province**

จักรกฤษณ์ จันทรแจลัม*

Jukkrit Janchalam

ชีรศักดิ์ อุณารมย์เลิศ**

Thirasak Unaromlert

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาถึงสภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลน 2) เพื่อศึกษาถึงแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศและปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน 3) เพื่อศึกษาถึงแนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลน ของชุมชนต้นแบบบ้านเป็ดไฉน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ผลการศึกษาพบว่า 1. สภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนต้นแบบบ้านเป็ดไฉนมี 2 ประการ คือ 1.1) มีการจัดการด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในชุมชน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และการผสมผสานความร่วมมือกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน 1.2) มีกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนอย่างเป็นระบบ มีการสร้างกติกาชุมชนและการวางแผนกิจกรรม 2. มีการใช้แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศโดยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ผนวกกับการแสวงหาเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนได้เหมาะสมปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของชุมชน คือผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งชาวบ้านในชุมชนมีความผูกพันกับป่าชายเลนและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน 3. แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชน 3 ด้าน คือ 3.1) การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านเป็ดไฉน 3.2) การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ 3.3) การแสวงหาความร่วมมือเพื่อนำองค์ความรู้ใหม่มาปรับใช้ให้เกิดการบูรณาการร่วมกับชุมชน

คำสำคัญ : ป่าชายเลน/ กระบวนการฟื้นฟู/ การพัฒนาที่ยั่งยืน/ ชุมชนต้นแบบ

* นักศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

**อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This research study based on qualitative research methodologies. The objectives of this research were: 1) to study an ecosystems of Mangroves reconstruction processes 2) to study the practice of excellence and factors that affect to implementation of the regeneration in the area of natural mangrove 3) to study an ecosystem guidelines for mangrove restoration.

The study reveals that.1. The processes of the mangrove ecosystem restoration in Baan Pred Nai have two main aspects.1.1) The management of conservation success, due to the efforts of people in community, mangrove conservation group, the truth savings and integration synergies within and outside community.1.2) Ecological restoration of mangrove in systematic way by building the community rules and planning to dissemination of knowledge. 2. Used some of the best practice and applied for mangrove restoration, such as adopted philosophy of sufficiency economy into the community and search for mangrove conservation network also selected an appropriate stakeholders and management system. Factors that affected to the success of the community is leaders have strengthened, people in the community are bound to the forest and the opportunity to engage people in community. 3. The restoration of mangrove ecosystems included three processes 3.1) Establishment of the conservation community 3.2) establishment of community learning centers to expand knowledge about mangroves to people in the community 3.3) Cooperation and bring a new knowledge and apply to achieve integration with the community through meetings for objective of create awareness and well-being community

Keywords : Mangrove/Rehabilitation/ Sustainable Development/ Best Practice Model

บทนำ

ป่าชายเลนมีความสำคัญและประโยชน์อย่างยิ่ง ในพื้นที่ที่ป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์จะมีความสวยงามและเป็นแหล่งรวมของพืช สัตว์น้ำ และสัตว์บกนานาชนิด ที่ให้คุณค่าแก่นุชย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่อ ยอดถึง ความสำคัญและประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในหลายรูปแบบได้แก่ 1) ด้านป่าไม้ ไม้ในป่าชายเลนนำมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ กันได้หลายรูปแบบ เช่นทำฟืนและถ่าน 2) ด้านประมง เป็นแหล่งอาหารสำคัญของสัตว์น้ำเป็นที่อยู่อาศัยและที่อนุบาลสัตว์น้ำในระยะตัวอ่อนกุ้งและปลาและ 3) ด้านอื่นๆ เป็นแหล่งสำหรับลดความ

รุนแรงของคลื่น ป้องกันการพังทลายของดินชายฝั่ง ช่วยชะลอความเร็วของลม พายุให้ลดลงก่อนที่จะขึ้นสู่ฝั่งมิให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงแก่ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน (กรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม, 2551)

ป่าชายเลนจึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของระบบนิเวศที่เป็นแหล่งอาหารชั้นปฐมภูมิ หากโดนทำลายจึงยากที่จะฟื้นฟูให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิมได้แม้จะต้องใช้เงินลงทุนมากมาขยายหาศาลที่ผ่านมานโยบายและแผนการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-10 มุ่งให้มีการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยนโยบายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การส่งเสริมจิตสำนึกและจิตวิญญาณในการอนุรักษ์กับภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ดังนั้น กระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการเป็นรากฐานในการพัฒนา ตามแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการในการจัดการ การให้ความรู้ การสร้างผู้นำชุมชนให้เข้มแข็ง รวมถึงการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาด้านต่างๆ ที่เกิดจากการทำลายพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน โดยมีการสร้างแรงจูงใจในเชิงบวกถึงผลที่คนในชุมชนจะได้รับจากการฟื้นฟูเขตอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนในอนาคตที่คำนึงถึงฐานทรัพยากรชุมชนเป็นหลัก ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชน สร้างกลุ่มเยาวชนและกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนทำให้เกิดเครือข่าย สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนทำให้เกิดผู้นำของชุมชนขึ้นมา (ทิพวรรณ ภู่นาค, 2553: ง)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน เพราะมีความสำคัญต่อการเป็นรากฐานในการพัฒนาการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน การบูรณาการด้านระบบนิเวศป่าชายเลน และการมีส่วนร่วมของ

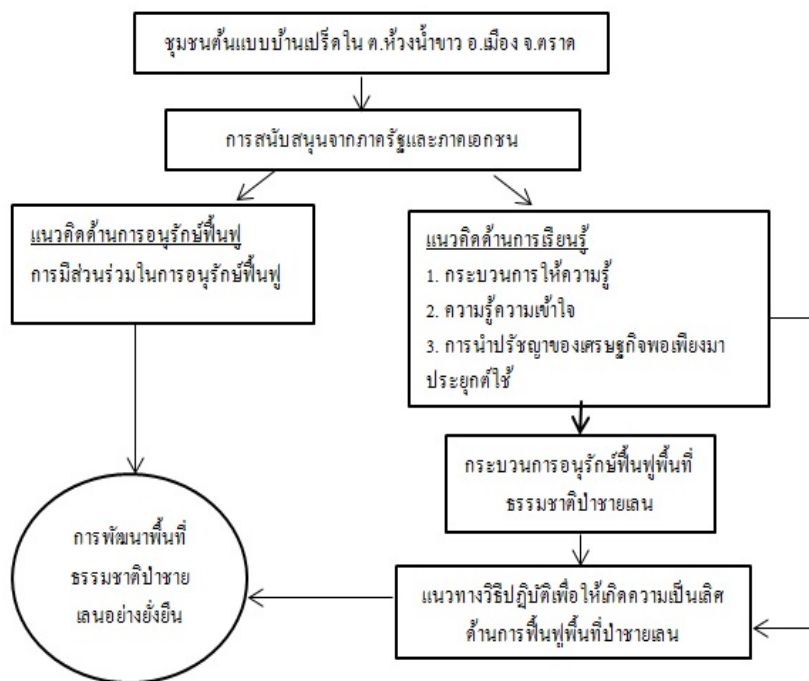
ชุมชน ตามแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังเช่น ชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด
2. เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศและปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน ของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด
3. เพื่อศึกษาแนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลน ของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาในเรื่องกระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราดโดยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ได้ทำการสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยโดยมีประเด็น ดังนี้ 1) แนวคิดด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟู 2) แนวคิดด้านการเรียนรู้ 3) วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน แบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การเลือกพื้นที่วิจัย

การวิจัยนี้ได้เลือกพื้นที่วิจัย คือชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอมือง จังหวัดตราด ซึ่งเป็นการเลือกพื้นที่วิจัยแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selective) สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษามาจากการที่ชุมชนแห่งนี้ถูกจัดให้เป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน เนื่องด้วยเหตุผล ดังนี้ 1. ชาวบ้านมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับชุมชน 2. มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน 3. มีงานวิจัยชุมชนเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าทะเล ด้วยการทำเตาตาย ให้เป็นปะการังเทียม 4. ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ปี 2542 รางวัลลูกโลกสีเขียว ปี 2547 (5 ปีแห่งความยั่งยืน) และ 5. มีการจัดการภายในชุมชนด้านการเงินที่เป็นรูปธรรม โดยลดหนี้สินชุมชนด้วยระบบสัจจะออมทรัพย์

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ใช้การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) ผู้วิจัยสามารถปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์และแหล่งข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ผู้ใหญ่บ้านชุมชนบ้านเปร็ดใน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยน้ำขาว ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเปร็ดใน เป็นการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ การจัดการด้านอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน วิธีดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ วิธีดำเนินการจัดตั้งศูนย์ให้ข้อมูลความรู้ชุมชน วิธีดำเนินการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และวิธีการในการให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดในและพื้นที่ใกล้เคียง

2. นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 4 นักวิชาการท้องถิ่น และผู้ปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์ เป็นการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ การให้ความร่วมมือในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลนการสนับสนุนในด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน และการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

3. ชาวบ้านในชุมชน ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านเปร็ดโน เป็นการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ ลักษณะการดำรงชีพ หน้าที่ความรับผิดชอบ การร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน รวมถึงความเกี่ยวข้องกับส่วนราชการ วิธีการอนุรักษ์ และรักษาพื้นที่ป่าชายเลนของชาวชุมชน รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่ได้เข้ามาจัดการ เขตอนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลนชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ใช้การสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง ด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากแนวทางการสังเกตมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ 1) วิถีชีวิต รวมถึงพฤติกรรม 2) การมีส่วนร่วม 3) การปฏิบัติตามกติกาชุมชน 4) การอนุรักษ์ฟื้นฟู 5) บทบาทหน้าที่

3.2 ใช้การสังเกตแบบมีโครงสร้าง ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อใช้เป็นการตั้งข้อสังเกตในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต ที่ผู้วิจัยสร้าง

ขึ้นมาจากแนวทางการสังเกต แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ การร่วมกลุ่มทำโครงการจัดอบรมให้ความรู้การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน การเข้าร่วมการประชุมของหมู่บ้าน

3.3 ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) ซึ่งสามารถปรับให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์เฉพาะหน้า (Phenomena) คือ สามารถเพิ่มประเด็นคำถามขึ้นมาตามสถานการณ์ (Follow-up Question) โดยประกอบไปด้วยแนวคำถาม ดังต่อไปนี้ บริบทด้านพื้นที่ของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน ประวัติความเป็นมาของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน ผลจากการได้รับองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน ทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างไรและในด้านใดบ้าง การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy) มาใช้ในการดำเนินชีวิตมีวิธีการอย่างไร ประสพผลสำเร็จในระดับใด โครงการความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชน ประกอบไปด้วยด้านใดบ้าง ผลสัมฤทธิ์ของโครงการทำให้เกิดการพัฒนาในด้านใดกับชุมชนบ้าง และองค์กรภาครัฐ ภาคประชาสังคม มีส่วนช่วยผลักดันในด้านใดแก่ชุมชนจนทำให้เกิดการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องกระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy) ในการ

นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษาและนำมาสร้างกรอบแนวคิดให้ตรงตามวัตถุประสงค์งานวิจัยรวมทั้งปัญหาในการวิจัย มีการเตรียมตัวเพื่อลงพื้นที่ (Field Work) โดยการแนะนำตัวกับผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงนักวิชาการที่ทำงานในพื้นที่

5. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการนำข้อมูลด้านเอกสาร (Documentary Data) คือ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) และข้อมูลจากบันทึกการสังเกต (Observation) วิธีการตรวจสอบ คือ นำมาตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) จากนั้นทำการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการจัดระเบียบโครงสร้าง หาความหมายและความสัมพันธ์ของข้อมูลจากการการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยมี 3 ขั้นตอนดังนี้ 1) ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้ มาทำการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยตีความสร้างจากข้อสรุปต่างๆ ที่รวบรวมมาได้ และวิเคราะห์โดยมีการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) 2) ผู้วิจัยได้ทำการนำข้อมูลที่ได้อาจจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) 3) ผู้วิจัยได้ทำการหาข้อสรุป (Conclusion) แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้องเพื่อให้ตรงประเด็นกับเรื่องที่ทำการศึกษา โดยจะอยู่ในรูปของคำอธิบายกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 สภาพการณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนและกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

1.1 สภาพการณ์พื้นที่ป่าชายเลนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า ในอดีตชาวบ้านในชุมชนย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศจีน ชุมชนบ้านเปร็ดโนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีการทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก ซึ่งชุมชนบ้านเปร็ดโนมีพื้นที่เป็นป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ หรือสัตว์น้ำทำให้ดึงดูดกลุ่มนายทุนจากนอกพื้นที่เข้ามาโฆษณาชวนเชื่อเรื่องผลประโยชน์ ทำให้คนในชุมชนเกิดการแตกแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ ผู้ที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยกับนายทุน แต่ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มอนุรักษ์ขึ้นจนสามารถขับไล่กลุ่มนายทุนออกนอกพื้นที่ได้ทั้งหมด

1.2 พันธุ์ไม้ที่มีความหลากหลายชนิดพบว่า ชนิดของพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนที่สำคัญมี 16 ชนิด ซึ่งแต่ละชนิดล้วนมีประโยชน์และมีคุณค่าต่อทรัพยากรสัตว์น้ำและความสมบูรณ์หลากหลายของพันธุ์ไม้ โดยพบในพื้นที่ป่าที่มีการแบ่งชั้น ซึ่งแต่ละชั้นจะมีลักษณะของพันธุ์พืชที่แตกต่างกันไป ประกอบด้วย 1) แสมขาว 2) แสมดำ 3) ลำแพนหิน 4) โปรงแดง 5) ตะบูนดำ 6) โกงกางใบใหญ่ 7) โกงกางใบเล็ก 8) ลูย 9) ตะบูนขาว 10) จาก 11) ปอทะเล 12) เป้งทะเล 13) ฝาดดอกแดง 14) ตาคุ่มทะเล 15) หวายลิง 16) ปรงทะเล พันธุ์ไม้ในพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนที่มีความหลากหลายเหล่านี้มีประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาธรรมชาติ เป็นแหล่งทำมาหากิน และยังสามารถช่วยลดการกัดเซาะชายฝั่งได้อีกทางหนึ่ง

1.3 สภาพปัญหาของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนที่พบ มีดังนี้ 1) การหาผลประโยชน์ คือ กลุ่มนายทุนที่เข้ามาเพื่อหาพื้นที่ทำนาถุ้ง และอำนาจรัฐจากการได้รับสัมปทานการตัดไม้เถาเถา 2) ความไม่เข้าใจของชาวบ้านคือ ชาวบ้านยังไม่เข้าใจถึงผลกระทบด้านลบจากการทำนาถุ้งที่มีความเสี่ยงไม่ประสบผลสำเร็จ การต้องกู้ยืมเงินจำนวนมากมาลงทุน 3) ความไม่รู้กติกา เนื่องจากองค์ความรู้ไม่แพร่หลายออกไปภายนอกชุมชนมากนัก ทำให้เกิดการลักลอบทำประมงผิดกฎหมาย 4) การลักลอบจับสัตว์น้ำจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนของชาวต่างชาติ และการเพิ่มขึ้นของประชากรที่กลับเข้ามาอาศัยในพื้นที่ 5) แนวทางการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกัน คือ ระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านในชุมชน ยังขาดความต่อเนื่องจริงจังและไม่เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของชุมชนรวมถึงบริบทของชุมชนที่มีความแตกต่างกัน

1.4 ด้านกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

1.4.1. มีการสร้างกติกาชุมชนโดยมีการตั้งกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชน และบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน คือ การกำหนดกฎระเบียบการใช้ไม้ในป่าชายเลน กฎระเบียบการจับสัตว์ทะเลตามช่วงเวลาที่กำหนด และกฎระเบียบการห้ามล่าสัตว์ป่าทุกชนิดในพื้นที่ป่าชายเลน รวมถึงมีการกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจนแก่ผู้ฝ่าฝืน

1.4.2. มีการวางแผนกิจกรรมสำหรับการฟื้นฟู บำรุงรักษา ป้องกันการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและพื้นที่ชายฝั่งที่ชัดเจนโดยร่วมกับกรมทรัพยากรและพื้นที่ชายฝั่ง จังหวัดตราด ประกอบด้วยแผนการศึกษาวิจัยภายในชุมชน แผนการบริหารจัดการแผนการประชาสัมพันธ์แผน

กองทุนจัดการป่าชายเลนแผนการติดตามประเมินผล และแผนการสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าชายเลนชุมชนสภาพปัญหาต่างๆ ของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน มีส่วนสำคัญต่อการสร้างกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชน

ตอนที่ 2 แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศและปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

แนวปฏิบัติและปัจจัยเงื่อนไขส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนจนมีความยั่งยืนจนได้รับยกย่องให้เป็นชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 หัวข้อหลัก คือ แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของชุมชนและปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชน รายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของชุมชน คือ การน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนการแสวงหาเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน การใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องเหมาะสมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียการจัดการอย่างเป็นระบบวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนประสบผลสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชน โดยชาวบ้านทุกครัวเรือนในชุมชนน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of Sufficiency Economy) มาใช้ในการดำเนินชีวิต

2.2 ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนมี 3 ด้าน คือ ผู้นำชุมชนเข้มแข็งความผูกพันกับป่าชายเลน การมีส่วนร่วมที่กล่าวมาถือเป็นแรงหนุนทำให้เกิดชุมชนที่มีความเข้มแข็งสามารถต่อสู้กับอุปสรรคจากอำนาจทุนที่อยู่ในพื้นที่ เกิดเป็นความยั่งยืนของพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนและความยั่งยืนทางอาชีพในชุมชนแห่งนี้

ตอนที่ 3 แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

แนวทางที่สำคัญของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนสามารถแบ่งเป็น 3 แนวทาง ดังนี้

3.1 การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเปร็ดโนคือ การจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนที่สำคัญในชุมชน คือ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน ทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนพลังของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และตามมาด้วยการจัดตั้งกลุ่มลูกไม้ป่าเลนเพื่อสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชนรุ่นหลัง

3.2 การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อขยายองค์ความรู้ชุมชนการตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านเปร็ดโนเป็นแนวทางที่เปรียบเสมือนการรวบรวมถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนที่โดดเด่นคือวิถีคิดแบบองค์รวมในการบริหารจัดการทรัพยากร ดังนี้

1) ภูมิปัญญาของการใช้หลักคุณธรรมเข้ามาสอดแทรกการดำเนินงานสาธารณประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆของชุมชน 2) ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เช่น การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปร็ดโน การตั้งกตึกหายุคจับรื้อย คอยจับลั่น 3) ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและน้ำทะเล ได้แก่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเตาเผาเพื่อชะลอความแรงคลื่น และป้องกันปัญหาไม้ให้เรืออวนรุนสามารถเข้ามาสร้างความเสียหายแก่แหล่งอนุบาลสัตว์น้ำบริเวณน้ำทะเลได้ และ 4) ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรพลังงาน ชุมชนมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการผลิตเตาเผาถ่านเพื่อจัดการกับเศษกิ่งไม้จากสวนผลไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 การแสวงหาเครือข่ายความร่วมมือชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนมีการแสวงหาความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยการเชิญเข้าร่วม

ประชุมเสวนา การจัดการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลน ประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน รวมถึงสถาบันการศึกษา เข้ามาให้ความร่วมมือเป็นจำนวนมาก เช่น การให้นักเรียนในสถานศึกษามาลงพื้นที่เรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน การสนับสนุนนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility) และความร่วมมือของหน่วยงานในท้องถิ่น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอมือเมือง จังหวัดตราด ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์จากแหล่งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการลงพื้นที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. การศึกษาด้านบริบทของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน

1.1 การใช้ประโยชน์ ชาวบ้านในชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนยังมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอย่างรู้คุณค่าเพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรและอาชีพที่ต้องอาศัยธรรมชาติป่าชายเลน ทำให้สามารถพลิกฟื้นผืนป่ากลับมาดังเดิม สอดคล้องกับ ปริญญา นุดาลัย (2535: 135) ที่กล่าวถึงความหมายของการอนุรักษ์ว่าเป็น การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และใช้ต่อทรัพยากรธรรมชาติละสิ่งแวดลอมเพื่อให้เอื้ออำนวยตอบสนองต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ตลอดไป โดยอาศัยหลักการของการอนุรักษ์วิทยา ดังนี้ 1) การใช้อย่างมีเหตุผลและอย่างชาญฉลาด คือเป็นการใช้ตามความต้องการแต่เมื่อถึงเวลาต้องใช้อย่างฉลาด

และประหยัดไว้เพื่อสำหรับใช้ในอนาคต ตลอดจนต้องคำนึงถึงหลักเศรษฐศาสตร์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างถ่วง 2) มีการปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมก่อนนำมาใช้ใหม่ 3) ประหยัดในการใช้ทรัพยากร สงวนทรัพยากรที่หายากที่เป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป และทรัพยากรที่ใช้แล้วสามารถหามาทดแทนได้

1.2 สภาพปัญหาของชุมชน คือความไม่รู้จักกาเป็นสาเหตุของปัญหาการรุกกล้าเข้าทำลายสภาพของระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากองค์ความรู้ที่ยังไม่ค่อยแพร่หลายออกสู่ภายนอกมากนักถึงแม้ชุมชนจะมีความพยายามขยายองค์ความรู้ออกไปแล้วก็ตามอีกทั้งการพัฒนาขยายตัวของชุมชนออกมาทำให้มีผู้ไม่รู้จักกาชุมชนมาอาศัยในพื้นที่มากยิ่งขึ้นการลักลอบจับสัตว์น้ำ ทำให้สัตว์ทะเลลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อชาวบ้านเดิมที่อยู่ในพื้นที่เป็นวงกว้างแนวทางการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ทำให้เกิดความล่าช้าในการวางแผนงานเพราะต้องผ่านความเห็นชอบจากทั้งสองฝ่าย เพื่อหาข้อสรุปการจัดการป่าชายเลนชุมชน

2. ด้านกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชน

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดใน ได้แก่ การสร้างกติกาสวนเพื่อใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การจับสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลนอย่างเป็นรูปธรรม การใช้กติกาสวนมีความยืดหยุ่นเน้นการพัฒนาทัศนคติความคิดของชาวบ้าน เช่น โครงการหยุดจับร้อยละห้า ซึ่งได้ผลเป็นที่น่า

พอใจทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจถึงหลักการจับสัตว์น้ำนอกฤดูวางไข่ ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน มีการร่างกฎระเบียบสำหรับนำมาใช้ในชุมชนและมีบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนตามขั้นตอนจากโทษสถานเบา จนถึงโทษสถานหนัก เป้าหมายของการร่างกฎระเบียบกติกาสวนขึ้นมา คือ ฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าถูกต้องเหมาะสมและเพื่อความอยู่ดีกินดีของชาวบ้านในชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต สอดคล้องกับจิระ จินตบุญ (2540: 23-25) แนวทางที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อรักษาพื้นที่ป่าชายเลนให้คงไว้ได้ตามเป้าหมาย และสามารถอำนวยประโยชน์ได้ตามแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืนปรับปรุงกฎหมาย และระเบียบ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าชายเลนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการบุกรุกทำลาย ยึดถือ ครอบครอง และจับจองเพื่อการได้มาซึ่งเอกสิทธิ์ที่ดินป่าชายเลนโดยไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อให้การอนุรักษ์ และการปลูกฟื้นฟูป่าชายเลน สามารถดำเนินการได้ผลอย่างแท้จริง และปรับปรุงระบบการอนุรักษ์ และป้องกันรักษาป่าชายเลน ให้มีการร่วมมือและประสานงานระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบมากยิ่งขึ้น และทิพวรรณ ภู่นาค (2553: บทคัดย่อ) กล่าวว่า การควบคุมและการบังคับใช้ระเบียบของชุมชน โดยชุมชนปฏิบัติตามที่กฎหมายของประเทศกำหนด และมีกฎของชุมชนที่ชุมชนตั้งขึ้น คือ ห้ามตัดไม้ในเขตป่าชายเลน ถ้าจำเป็นต้องนำไปใช้ประโยชน์ได้เฉพาะในครัวเรือนเท่านั้น แต่ต้องมีการปลูกทดแทนและมีบทลงโทษหากมีผู้ฝ่าฝืน ซึ่งชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดในสามารถนำหลักการดังกล่าวไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. แนวปฏิบัติที่เป็นเลิศที่ส่งผลในด้านการดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ธรรมชาติป่าชายเลน

จากการศึกษาพบแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊นได้มีการปฏิบัติ ดังนี้

3.1 การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้หลักคิดแบบ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาคือ พัฒนาขีดความสามารถ (2551) กล่าวหาว่า ความพอเพียงประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี นิธิกรร (2553: 57) ชุมชนที่มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาเพื่อดำรงชีวิต ปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีส่วนร่วม และมีการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานราชการ และการเรียนรู้แบบบูรณาการจากทั้งสองกระบวนการแรก

3.2 การแสวงหาเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนชุมชนนำโดยกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านเปรี๊นได้มีการแสวงหาเครือข่ายที่มีอุดมการณ์ของการอนุรักษ์และมีพื้นฐานความรู้หลากหลายรูปแบบเพื่อเข้ามาช่วยอนุรักษ์ดูแลฟื้นป่าชายเลนจากภายนอกพื้นที่อย่างจริงจัง อภิญา คุณาพรธรรม (2551: บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ของเครือข่ายองค์กรชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊นใน จังหวัดตราด พบว่า ภายในชุมชนเกิดการพัฒนาคาดานประชาสังคม มีการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยพัฒนาขึ้นมาจนเป็นการรวมกลุ่มที่เรียกว่า “กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊น” รวมทั้งมีการขยายเครือข่ายจนเกิดเป็นภาคีเครือข่ายร่วมกับ

กับหน่วยงานต่างๆ ทำให้การดำเนินงานของชุมชนเกิดความเป็นเลิศด้านการจัดการฟื้นฟูอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน ดังเช่นปัจจุบัน

3.3 ผู้ที่มีส่วนได้เสียกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนชุมชนมีการใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง ปฏิบัติตามกติกาชุมชนเป็นอย่างดี ผู้ที่ใกล้ชิดครัวหอดคอกอยู่กับชุมชนเข้าร่วมประชุมในชุมชนเป็นประจำจะมีความเข้าใจถึงการใช้นโยบายของป่าชายเลนในระยะยาวมากกว่ากระนั้นแล้วยังพบว่าการใช้ประโยชน์จากกลุ่มคนภายนอกพื้นที่ยังมีการลักลอบเข้ามาจับสัตว์น้ำอยู่เป็นระยะ ซึ่งการกระทำดังกล่าวไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง อย่างไรก็ดีชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ก็ช่วยกันสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อจำกัดปริมาณผู้ลักลอบกระทำผิดกติกาชุมชน

3.4 การจัดการอย่างเป็นระบบผู้นำชุมชนบ้านเปรี๊นและชาวบ้านมีการประชุมหมู่บ้านนำโดยกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนอยู่เป็นประจำมีการสร้างการยอมรับตามมติของชุมชนสามารถลดความขัดแย้งภายในชุมชนและความเข้าใจที่ไม่ตรงกับภาครัฐได้เป็นอย่างดี เป้าหมายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของป่าชายเลนชุมชนรวมทั้งความอยู่ดีกินดีของชาวบ้านในชุมชนบ้านเปรี๊น สอดคล้องกับอรทัย กักพล (2547: 23-24) การสร้างฉันทามติลดความขัดแย้ง ก่อให้เกิดความชอบธรรมและเป็นการสร้างการยอมรับ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทำให้การนำโครงการหรือนโยบายไปสู่การปฏิบัติง่ายขึ้น และประหยัดทรัพยากร

4. ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลในด้านการฟื้นฟูป่าชายเลน

4.1 ผู้นำชุมชนเข้มแข็ง ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊นมีความเป็นเลิศด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนมาจาก

การที่ชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความรู้ความเข้าใจ บริบทชุมชนเป็นอย่างดี แสวงหาความรู้และ หน่วยงานสนับสนุนจากในพื้นที่และต่างพื้นที่อย่าง เป็นประจำ โดยสามารถนำความรู้ที่ได้รับมา ถ่ายทอดสู่ชุมชนผ่านการประชุมหมู่บ้านอย่างเป็น ขั้นตอน มีความเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับ อับดุลคอเล็ด เจะแด (2557: 311-314) กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ว่า ภาวะ ผู้นำ คือ การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ดีจะเป็นผลดีต่อ การดำเนินงานในลักษณะที่เป็นส่วนรวมและสิ่งที ถือเป็นปัจจัยสำคัญของผู้นำชุมชนจะต้องเป็นคนที จะเข้ามาอาสาเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริงจึงจะทำให้ ชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4.2 ความผูกพันชาวบ้านเปรี๊ตโนมีความ รักและหวงแหนทรัพยากรป่าชายเลนชุมชนเป็น อย่างมาก ชาวบ้านและผู้นำชุมชนตระหนักถึงปัญหา ของการทำกินที่ไม่ยั่งยืน เช่นนั้นแล้วชุมชนได้มีการ ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนขึ้นมาเพื่อแสวงหา ความจริงแห่งความยั่งยืนสิทธิโชค เดชภิบาล (2554: 118) กล่าวว่า ทูตทางสังคมของชุมชนที่เป็นเงื่อนไข สำคัญประการหนึ่งนั้น คือ การที่ชาวชุมชนมีความ ผูกพันกับป่าชายเลนจึงทำให้มีความรู้ความเข้าใจใน ความสำคัญและคุณประโยชน์ของป่าชายเลนเป็น อย่างดี เพื่อให้มีทรัพยากรป่าชายเลนไว้ใช้ให้เกิด ประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด

4.3 การมีส่วนร่วมชาวบ้านชุมชน ดันแบบบ้านเปรี๊ตโนมีการเข้าถึงการมีส่วนร่วม อนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนเป็นอย่างมากผ่านการ จัดประชุมหมู่บ้าน การจัดประชุมกลุ่มย่อยที่เกี่ยวข้อง คือ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนบ้านเปรี๊ตโน ชุมชนมีการอภิปรายปัญหาต่างๆ ผ่านผู้นำที่เป็น ตัวแทนของชาวบ้านที่ทำงานอนุรักษ์ร่วมกับกับ หน่วยงานภาครัฐ ทำให้การแก้ไขปัญหาความ

เดือดร้อนในชุมชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความมี ส่วนร่วมนี้เองเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเกิดการจัดการที ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

5. แนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลน ของชุมชนดันแบบบ้านเปรี๊ตโน

5.1 การก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านเปรี๊ตโนโดยผู้นำชุมชน ถือเป็นหัวใจหลักของ กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชน กลุ่ม อนุรักษ์นี้เองนำโดยผู้นำชุมชนที่เข้าใจสภาพปัญหา ของชุมชนเป็นอย่างดี ไม่เฉพาะแต่ด้านการอนุรักษ์ ป่าชายเลน แต่ยังรวมถึงปัญหาทางอาชีพและการอยู่ ดีมีกินของชาวบ้านในชุมชน และยังคงคอยนำองค์ ความรู้ต่างๆ ที่ได้รับมาถ่ายทอดต่อชาวบ้านใน ชุมชนให้นำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่าน ทางการประชุมของหมู่บ้าน ตรงกับคำกล่าวของ สมศักดิ์ สุนทรนวพัฒน์ (2551: 6) เรื่องแนวทางการ ฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน ที่ได้กล่าวถึงหลักการ ฟื้นฟูป่าชายเลนโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ประการหนึ่งคือ การสร้างผู้นำและเครือข่ายเพื่อให้ องค์การชุมชนมีความเข้มแข็ง เพื่อที่ชุมชนคนชายฝั่ง จะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และหา แนวทางในการที่จะสนับสนุนการทำงานฟื้นฟูและ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนระหว่างกัน เพื่อให้มี ความเข้มแข็งและประสพผลสำเร็จมากขึ้นในการ ร่วมมือกันในอนาคต

5.2 การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อขยาย องค์ความรู้ชุมชนเป็นแนวทางให้เกิดการเป็นชุมชน ดันแบบ (Best Practice) ลุยง วีระนาวัน และ ชีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ (2553: 36) กล่าวว่า การจัดตั้งศูนย์ เรียนรู้อาจเริ่มจากการรวมแกนนำที่มีความรู้กลุ่ม เล็กๆ ก่อน แล้วผนวกเข้ากับการสนับสนุนจากทุก ภาคส่วน โดยเริ่มจากการถ่ายทอดองค์ความรู้แขนง ต่างๆ ออกสู่ชุมชนเพื่อขยายองค์ความรู้ที่ได้รับมา

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจึงถือเป็น “คลังปัญญา” แก่ผู้สนใจที่เข้ามาศึกษากระบวนการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนผ่านการบรรยายจากวิทยากรที่เป็นผู้มีความรู้ใน สอดคล้องกับวีรพจน์ ลือประสิทธิ์กุล (2545: 12) ที่ว่า เพื่อหา Best Practice ที่เหมาะสมเข้าใจง่าย และไม่ซับซ้อน ความรู้ต่างๆ ที่ผ่านการกลั่นกรองนี้จะสามารถใช้อ้างอิงได้ และจัดเก็บไว้ในคลังความรู้ขององค์กร เพื่อถ่ายทอดสู่ผู้สนใจศึกษาได้อย่างเป็นระบบ

5.3 การแสวงหาความร่วมมือแนวทางนี้ถือเป็นการต่อยอดกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศให้เกิดความยั่งยืน และเกิดเครือข่ายอนุรักษ์กับพื้นที่ใกล้เคียงและห่างไกล ชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโนมีการแสวงหาความร่วมมือไปยังหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถานศึกษาต่างๆ รวมถึงการลงพื้นที่ในพื้นที่ห่างไกล เช่น จังหวัดทางภาคใต้ที่มีป่าชายเลนจำนวนมาก เพื่อแสวงหาและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ สร้างเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ขึ้นมา ทำให้เกิดความเข้มแข็ง สอดคล้องกับนันทน์ภัส อธิธาณูสิทธิ์ (2554: บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี การถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชน มีด้วยกัน 3 รูปแบบ ได้แก่ การถ่ายทอดผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การถ่ายทอดผ่านปราชญ์ผู้รู้ และการถ่ายทอดกันเองของชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนต้นแบบ

1. การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนชุมชนควรจัดเก็บชุดความรู้ของประโยชน์ที่ได้รับจากพันธุ์ไม้ป่าชายเลนที่มีความหลากหลายนี้คืออย่างเป็นระบบ สร้างการรับรู้ปลูกฝังจิตสำนึกทางความคิดแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เข้าใจคุณค่าของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างคุ้มค่าที่สุด

2. สภาพปัญหาในปัจจุบันของชุมชนที่ยังต้องการการแก้ไขอย่างจริงจังผ่านการสนับสนุนจากภาครัฐ มีการเข้ามาลักลอบจับสัตว์น้ำอย่างผิดวิธี และเข้ามาทำกินในพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้านเปร็ดโนอย่างผิดกฎหมายซึ่งต้องอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้ามาดูแลอย่างใกล้ชิดมากขึ้นกว่าเดิม และแนวทางการดำเนินงานระหว่างภาครัฐและชุมชนยังไม่สอดคล้องกันเท่าที่ควร จึงควรจัดการเสวนาระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชาวชุมชนบริเวณป่าชายเลนเพื่อความเข้าใจที่สอดคล้องกันในการอนุรักษ์ป่าชายเลนมากขึ้นกว่าเดิม

3. ควรมีการขยายองค์ความรู้ภายในให้แพร่หลายออกไปสู่ภายนอกชุมชน ที่ต้องได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากภาครัฐเพื่อให้ชุมชนสามารถถ่ายทอดความรู้ด้านกระบวนการจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนที่ประสบผลสำเร็จนี้ออกไปยังพื้นที่ห่างไกลได้รับความรู้นำไปปฏิบัติตามให้เกิดผล ดังเช่น “ชุมชนต้นแบบบ้านเปร็ดโน”

4. ควรหาวิธีการรักษาศักยภาพผู้นำชุมชน และปลูกฝังความรัก ความผูกพันที่มีต่อผืนป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดในแก่เยาวชนของชุมชนเพื่อเติบโตขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชนที่ดีต่อไปในอนาคต

5. ควรให้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ กลุ่มชุมชนภายนอกให้เข้ามาศึกษาองค์ความรู้จากชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ดในเพิ่มขึ้น โดยผ่านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และหน่วยงาน สถานศึกษา เพื่อความยั่งยืนของฐานความรู้ชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนที่จะนำไปปฏิบัติ

1. ควรมีการศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศด้านการจัดการจากชุมชนต้นแบบของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจังและบูรณาการร่วมกัน

2. ควรสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ตั้งแต่ระดับเยาวชน เพื่อต่อยอดให้เกิดผู้นำชุมชนเข้มแข็ง และแสวงหาองค์ความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชนเป็นประจำ ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับต่างชุมชน และบูรณาการความร่วมมือกับภาครัฐ

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม. (2551). **คู่มือการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และไฟระวังสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-10**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2559. จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabi=62>.
- จิระ จินตกุล. (2540). **แนวทางการพัฒนาป่าชายเลนอย่างยั่งยืน**. กรมป่าไม้: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2557. จาก <http://www.forest.go.th>.
- ทิพวรรณ ภู่นาค. (2553). **การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ. (2553). “ถอดบทเรียนจากโครงการค่ายเรียนรู้คุณธรรมนำชีวิตพอเพียง”. **วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย** 4 (2): 57.
- นันทน์ภัต อธิชาญสิทธิ์. (2554). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปริญญา นุดาลัย. (2535). **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: องค์การจัดการสัมมนาสิ่งแวดล้อม.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. (2551). **เศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินธุรกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย.

-
- ลุย วีระนาวัน และ ชีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ. (2553). “การพัฒนารูปแบบการสื่อสารความรู้เศรษฐกิจพอเพียงสู่เกษตรกรปลูกฟรังมพู่คุณภาพ”. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย 1(2): 36
- วีรพจน์ ลือประสิทธิ์สกุล. (2545). **Management Best Practice**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บีบีอาร์ แอนด์ ทีคิวเอ็ม คอนซัลแทนท์ จำกัด.
- สมศักดิ์ สุนทรนพวัฒน์. (2551). **แนวทางการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์
- สิทธิโชค เดชภิบาล. (2554). **การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน ศึกษาเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการจัดการสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อภิษฎา คุณาพรธรรม. (2551). **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ของเครือข่ายองค์กรชุมชน กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ดใน จังหวัดตราด**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรทัย กักพล. (2547). **Best Practices ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: บริษัท โรงพิมพ์ คลังวิชา จำกัด.
- อัปคุดคอเถ็ด เจะเต. (2557). **กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนบ้านเกาะสวาด ตำบลไพรวัน อำเภอดงไกรลาส จังหวัดนราธิวาส**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2558. จาก <http://www.hu.ac.th>.